

Nr 360.

Av herr **Hedlund** i Östersund m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 61, angående stipendier åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet m. m.

I särskild proposition, nr 61, har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att anvisa ett reservationsanslag av 220,700 kronor till stipendier åt de studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet m. m.

I likhet med chefen för ecklesiastikdepartementet anse vi det ur samhällelig synpunkt innebära ett allvarligt missförhållande, att andra faktorer än teoretisk begåvning och duglighet få tillfälle att spela in vid rekryteringen till de utbildningsbanor, som förutsätta akademiska studier, samt att de på inträde på dessa banor aspirerandes privatekonomi får tjänstgöra som en betydande urvalsfaktor. Uppenbarligen måste det ju ligga i statens intresse att förhjälpa varje studiebegåvad ungdom till möjlighet att utbilda sig för den levnadsbana, för vilken hans begåvning och hans fallenhet göra honom särskilt lämpad, och där dessa egenskaper bäst kunna bliva samhället till nytta. De nu föreslagna åtgärderna kunna också, såsom departementschefen ytterligare till statsrådsprotokollet anført, betraktas såsom en konsekvens av de åtgärder, som redan genomförts på det skolorganisatoriska området.

Det i propositionen framlagda förslaget har begränsats till att avse endast vissa grupper av akademiska studerande. Såsom av propositionen framgår, ha såväl statskontoret som skolöverstyrelsen framhållit, att åtgärder från statens sida av föreslagen art borde omfatta de studerande vid samtliga akademiska bildningsanstalter. Samma synpunkter hava även kommit till uttryck i remissvaren från kanslern för rikets universitet, lärarkollegiet vid karolinska mediko-kirurgiska institutet och Medicinska föreningen i Stockholm samt i särskilda hemställanden till Kungl. Maj:t från Sveriges förenade studentkårer och Stockholms studentkårer. I sitt yttrande till statsrådsprotokollet anför slutligen även departementschefen, att staten borde i vidare mån än nu är fallet understödja studerande också vid andra statliga läroanstalter av högskolekaraktär, och att skäl jämväl kunna anföras för att staten borde lämna bidrag till motsvarande verksamhet vid enskilda högskolor. När för-

slaget detta oaktat begränsats till att omfatta endast vissa kategorier av behövande studenter, har detta först och främst motiverats med, att den verksamhet, varom fråga vore, borde få karaktären av en försöksanordning, som successivt och i den mån vunnen erfarenhet därtill inbjöde borde erhålla vidgad omfattning.

I likhet med departementschefen anse vi, att verksamheten att börja med bör vara en försöksanordning. När departementschefen framhåller, att verksamheten på grund härav bör begränsas till universiteten och karolinska institutet, kunna vi emellertid ingalunda ansluta oss till hans uppfattning. Avsikten med en försöksanordning måste ju i detta fall vara att söka erhålla kännedom om det föreliggande latent behövet av understöd. En tillförlitlig kännedom om ifrågavarande behov kan dock vinnas endast därest stipendierna bliva tillgängliga för de studerande vid rikets samtliga akademiska bildningsanstalter utan att uppdelning mellan dessa anstalter av de medel, som för ändamålet må anvisas, äger rum. Av studentsociala utredningen (statens offentliga utredningar 1936: 34) kan visserligen utläsas, att antalet studerande ur samhällsklasser, där föräldrarnas bidragsförmåga är ringa eller ingen, vid samtliga akademiska läroanstalter är oproportionellt litet jämfört med antalet studerande från övriga samhällsgrupper, om än vissa variationer föreligga mellan de olika anstalterna. Dessa variationer kunna dock uppenbarligen icke ligga till grund för en uppdelning av tillgängligt anslag på de studerande vid de olika anstalterna. Den relativt rikliga förekomsten av stipendier vid vissa läroanstalter ävensom det faktum, att vid åtskilliga statliga högskolor dryga terminsavgifter obligatoriskt uttagas av de studerande, torde även hava kunnat påverka åtskilliga studerande vid valet av levnadsbana. Härtill kommer emellertid även, att man saknar varje som helst uppfattning såväl om, huru många studenter som av ekonomiska skäl helt avstått från akademiska studier som om vilka studier de skulle hava bedrivit, därest möjlighet därtill stått dem till buds. Därest stipendierna såsom föreslagits att börja med förbehållas vissa grupper av studerande, torde möjligheten att vinna kännedom om det föreliggande latent behövet ytterligare förminsкас, då sannolikheten torde vara mycket stor för, att de ungdomar, som hava utpräglad studielust, hellre söka sig till de banor, där de kunna erhålla ekonomisk hjälp, än till sådana banor, dit deras naturliga fallenhet annars skulle hava lett dem. Vid bifall till propositionen skulle sålunda icke blott osäkerheten beträffande föreliggande behov kvarstå utan därjämte uppstå en allvarlig risk för att de rön, som göras, bliva direkt missvisande.

Enligt vårt förmenande torde sålunda den avsedda verksamhetens tillfälliga karaktär av försöksanordning bäst befordras, därest stipendierna utan någon inskränkning fritt få sökas av alla obemedlade, som önska bedriva akademiska studier. Såsom skäl för att stipendierna

skulle förbehållas de studerande vid vissa anstalter anförde departementschefen emellertid även, att behovet av åtgärder av denna art vore särskilt framträdande vid universiteten i Uppsala och Lund samt vid karolinska mediko-kirurgiska institutet. Bortsett från att ifrågavarande förhållande saknar principiell betydelse, då ju de ungdomar, vilka avses skola kunna komma i åtnjutande av stipendier, måste hava så svag ekonomisk ställning, att de utan sådana knappast hava någon möjlighet att ägna sig åt akademiska studier, kunna vi dock ej biträda uppfattningen att behovet av åtgärder av föreslagen art skola vara särskilt framträdande vid de angivna bildningsanstalterna. Departementschefens uppfattning härutinnan torde väl närmast hava sin grund i det förhållande, att enligt det delvis missvisande material, som den student-sociala utredningen framlagt, antalet studerande ur samhällsklasser, där föräldrarnas bidragsförmåga antages vara ringa eller ingen, vid tidpunkten för utredningen var större vid de båda universiteten än vid flertalet högskolor, ävensom av att den samlade studiekostnaden överstiger motsvarande kostnad vid några högskolor med förhållandevis kort studietid.

Att de månatliga kostnaderna för de studerande vid högskolorna såsom varande bosatta å högre dyrort överstiga motsvarande kostnader vid universiteten torde icke närmare behöva utvecklas. Härtill kommer emellertid att studierna vid de flesta högskolor fordra den studerandes närvaro vid högskolan en betydligt större del av året än vad fallet är vid universiteten, ävensom att studierna vid de flesta högskolor utsträckas över *väl så* många år som vad genomsnittligt är fallet vid universiteten. Slutligen utgår jämväl vid åtskilliga högskolor högst betydande terminsavgifter. En examen erfordrar därför i dessa fall ofta *väl så* stora ekonomiska uppoffringar, som vad fallet är med en vanlig universitetsexamen.

Självfallet kan det i vissa fall för statsmakterna framstå såsom ett önskemål att inrikta ungdomens intresse och arbete på vissa verksamhetsfält. Ett sådant statens reglerande ingripande även på den andliga produktionens område kan rent av under vissa omständigheter komma att framstå såsom nödvändigt. Ett försök att inrikta ungdomens intresse på den utbildning för framtida praktisk verksamhet, som erhålles vid fackhögskolorna i stället för på teoretiska studier, skulle väl också närmast överensstämma med en allmänt utbredd uppfattning samt med rådande förhållanden å arbetsmarknaden. Såsom skolöverstyrelsen också anført är det i varje fall av vikt, att studerandena vid utbildningsanstalter med praktisk inriktning även kunna komma i åtnjutande av stipendierna icke minst därför, att eljest för praktisk utbildning intresserade och väl utrustade ungdomar möjligen av ekonomiska skäl kunde drivas att ägna sig åt teoretiska studier. Uppenbart är slutligen, att så länge utbildningen av akademisk arbetskraft hålles inom rimliga proportioner varje med akademisk examen försedd medborgare för sam-

hället måste representera en tillgång, vars värde icke kan vara beroende av om examen erhållits vid ett universitet eller vid annan motsvarande bildningsanstalt.

Det synes icke rimligt, att de studerande, vilka avlagt studentexamen vid samma läroanstalter, och vilka bedriva studier som avse samma eller likvärdig examen, och vilka i en framtid alla skola fylla viktiga samhällsfunktioner, skola delas i två olika klasser under den tid de bedriva akademiska studier, varvid den ena klassen privilegieras med statliga stipendier under det den andra blir helt utan. Tillräckligt starka intressen ur statens synpunkt för att motivera att vissa grupper av studerande erhålla en privilegierad ställning i förhållande till andra lika obemedlade och i begåvning jämställda kamrater synes oss icke föreligga. Ett beslut i sådan riktning måste anses innebära ett allvarligt avsteg från de principer, som hittills tillämpats inom det sociala reformarbetet. För den, som ämnar begynna akademiska studier, är det även av största vikt, att han äger möjlighet att oberoende av ovidkommande yttre omständigheter själv välja den institution, som bäst passar honom, och ett tillbakasättande av detta intresse är oförenligt med den fria forskningens hos oss vedertagna princip. Denna princip bör nämligen komma till uttryck icke endast på så sätt, att akademiska studier få bedrivas jämförelsevis obundna av yttre tvång utan ock så, att var och en har möjlighet att följa sina egna anlag och önskemål vid valet mellan de institutioner, som stå till buds för erhållande av utbildning. Det är av största betydelse, att den unge studenten vid val av bildningsanstalt fritt får ledas av sin egen uppfattning om en viss anstalts företråde framför andra, vare sig detta grundas på dess bättre tekniska utrustning, på grund av där tillämpad överlägsen vetenskaplig metod, på grund av lärarkårens sammansättning eller på grund av annat förhållande.

För övrigt måste i detta sammanhang beaktas, att vissa studieämnen ej finnas representerade vid mer än en eller ett par studieorter. Man kan härvidlag såsom exempel hänvisa till skillnaden mellan fackhögskolorna å ena sidan och övriga bildningsanstalter å andra. Ett förhållande av likartad natur är också, att vid vissa bildningsanstalter flera studieämnen fått en mer dominerande ställning än vid andra.

Såsom i propositionen angivits torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles utfärda erforderliga föreskrifter beträffande formerna för ansöknings- och utdelningsförfarandet av stipendierna ävensom beträffande behörighetskrav och formerna för förmedling av naturaförmåner. Beträffande några av de förslag, som de sakkunniga framlagt, och vilka departementschefen angivit sig i huvudsak kunna biträda, torde emellertid vissa allmänna erinringar böra göras.

När de sakkunniga konstatera, att för närvarande många fattiga stu-

denter av ekonomiska skäl äro hänvisade till en kosthållning och en bostad, som endast motsvara mycket anspråkslösa krav i fråga om hygien och standard i övrigt, så torde detta i full utsträckning även gälla de studerande, vilka genom uppoffring från föräldrarnas sida i hemmet tillhandahållas kost och husrum av väl så anspråkslös beskaffenhet som den, som åtnjutes av de obemedlade studenter, vilka äro nödsakade att själva bestrida kostnaderna för sitt uppehälle. Härtill kommer även, att en studerande, som innebor i hemmet, sällan äger samma möjligheter till ostörda studier som hans lika obemedlade kamrat, vilken förhvir egen bostad, och att hans studier därigenom försvåras och hans examen fördröjes.

De sakkunniga hava föreslagit, att förmånerna skulle få utgå under en tid av högst åtta månader per år, vilken tid motsvarar de officiella lästerminerna. Då studietiden för veterinärstuderande, skogselever och lantbrukselever utgör ungefär tio månader om året och för ekonomer nio månader om året samt för medicine studerande torde utsträckas betydligt över de officiella lästerminerna, kan det emellertid måhända ifrågasättas, om icke en utsträckning av nämnda tid för sådana studerande bör göras.

Av det betraktelsesätt vi anlagt på spörsmålet följer, att vi ej kunna finna det riktigt, att, såsom i propositionen föreslås, på förhand fixera den andel av anslagna medel, som bör tillfalla varje universitet eller högskola. Helt visst skulle det te sig ganska stötande, om det i propositionen framträdande strävandet att så att säga tillföra de olika läroanstalterna så stor del av stipendiaterna, som ansetts böra tillkomma en var av dem, skulle leda till, att vid en bildningsanstalt sökande med sämre förutsättningar för studier och med bättre ekonomisk ställning erhöile stipendium medan vid annan bildningsanstalt sökande, som av endera av dessa synpunkter eller bådadera vore bättre betjänt av det allmännas stöd, icke kunde komma i fråga.

Vid ett bifall till denna motion synes fördelningen av tillgängliga stipendiemedel lämpligen böra omhänderhavas av en central nämnd, varvid de erfarenheter, som redan vunnits av studielånenämnden, synas böra tagas i anspråk. För vinnande av erforderlig planmässighet i statens stödjande verksamhet gentemot akademisk ungdom synes jämväl utdelningen av lånen ur den föreslagna studielånefonden tills vidare böra omhänderhavas av samma nämnd. Det föreslagna anslaget av 9,500 kronor till de planerade lokala stipendienämnderna torde därvid kunna anvisas för täckande av nämndens verksamhet. Vid sidan av den centrala organisationen tarvas helt visst för ändamål, som omförmålas i propositionen, även lokala nämnder på olika orter. Vi äro nu ej beredda att framlägga förslag rörande deras organisation, därmed torde dock utan alltför stor olägenhet kunna tills vidare anstå, enär ifrågavarande

nämnder näppeligen skulle få några väsentliga uppgifter att fylla förrän under budgetåret 1940/41. Något särskilt anslag för deras verksamhet budgetåret 1939/40 torde därför icke behöva anvisas.

Det torde slutligen böra framhävas, att ett yrkande om delaktighet för samtliga landets akademiska studerande i stipendieförmånerna utslutande är baserat på praktiska skäl och sociala rättvisesynpunkter. Ytterst och sist måste ju utgångspunkten för inrättandet av ifrågavarande stipendiefond vara att åstadkomma en utjämning av de skiljaktigheter mellan de enskilda studenterna, som bero på ekonomiska förhållanden, och att bereda envar studiebegävd student samma möjlighet till framtida utbildning för verksamhet i samhällets tjänst.

Med anledning av vad vi sålunda anfört hemställa vi,

att riksdagen till stipendier åt de studerande vid universiteten i Uppsala och Lund, karolinska mediko-kirurgiska institutet, tekniska högskolan, Chalmers tekniska högskola, tandläkarinstitutet, farmaceutiska institutet, veterinärhögskolan, skogshögskolan och lantbrukshögskolan ävensom Stockholms och Göteborgs högskolor samt handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg måtte för budgetåret 1939/40 anvisa ett reservationsanslag av 209,500 kronor med föreskrift tillika att utdelningen av ifrågavarande stipendier skall omhändervhas av ett centralt organ och stipendierna skola i mån av tillgång utdelas till förtjänta sökande oavsett vid vilken akademisk bildningsanstalt, de ämna bedriva studier.

Stockholm den 18 februari 1939.

Sven Lundberg.

Arvid Hellberg.

Verner Hedlund.

Harald Hallén.